

عنوان اثر: یورگن هابرماس، نقد در حوزه عمومی

مؤلف / مترجم: رابرت هولاب / حسین بشیریه

ناشر / سال نشر: نشر نی / ۱۳۸۳ چاپ سوم

معرفی، نقد و بررسی

یورگن هابرماس، اندیشمند معاصر آلمانی یکی از چهره‌های برجسته تفکر فلسفی و اجتماعی در قرن بیستم به شمار می‌آید. وی، در عین حال که وارث مکتب فرانکفورت بوده است، در سراسر اندیشه‌های بنیادی آن مکتب تجدیدنظریه‌هایی کرده است. شاید رشته اصلی تفکر او در سراسر آثارش را بتوان در اندیشه ضرورت ایجاد پیوند میان علوم اجتماعی و آرمان‌های رهایی انسان جستجو کرد.

کتاب یورگن هابرماس، نقد در حوزه عمومی حاصل نوآوری فکری رابرت هولاب است که پس از مواجهه با برخی اظهارنظرهای ناصواب در خصوص هابرماس و افکارش که گاه کاملاً مخالف منظور و مقصود او بیان می‌شدند، نوشته شده است. این کتاب با طرح مشاجرات مهم هابرماس، تصویری از مهم‌ترین رودرویی‌های جاری در فلسفه و اندیشه اجتماعی در قرن بیستم به دست می‌دهد. به علاوه حاوی دو مشاجره مهم دیگر درباره کارویژه‌های جنبش‌های دانشجویی و شیوه برخورد مناسب با پیشینه نازیسم در آلمان به عنوان بخش فراموش‌نشده از تاریخ آن کشور است.

۳۰۴ نقدنامه علوم اجتماعی

این کتاب را حسین بشریه ترجمه و در سال ۱۳۸۳ انتشارات «نی» برای سومین بار در ۳۳۰۰ نسخه چاپ کرده است.

سایر آثار مشابه:

درباره هابرماس آثار بسیاری وجود دارد اما کتابی که آراء هابرماس را با رقبای فکری‌اش مقایسه و شرح داده باشد، وجود ندارد. از جمله این آثار می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

یورگن هابرماس
میکل پیوزی / احمد تدین
خرد جامعه‌شناسی**
یوسف اباذری

**این کتاب به مباحث معرفت‌شناسی هابرماس می‌پردازد و از آنجایی که آرای پوپر نیز بیان شده است، می‌توان تا حدودی آن را مشابه اثر مورد بررسی قلمداد کرد.

بررسی شکلی

این اثر که از زبان انگلیسی به فارسی برگردانده شده با وجود دشواری مطالب و مضامین نظری و فلسفی موجود در آن، به شیوه‌ای بسیار روان، رسا و یکدست ترجمه شده است. به طوری که کمتر جایی را می‌توان پیدا کرد که دشواری مطالب یا شیوه نگارش متن اصلی کتاب، مترجم را به بدفهمی یا ترجمه‌ای ضعیف و مبهم کشانده باشد. از مقدمه کوتاه، پرمعنا و روشنگر مترجم در کتاب، علاقه‌مندی و تسلط ایشان بر این گونه مباحث آشکار می‌شود.

از نظر میزان رعایت قواعد ویرایش و نگارش، در حد بسیار خوب است. در عین حال، پاره‌ای از موارد، اشکالی در خصوص عدم استفاده از علامت «،» در مواقع لازم در کتاب دیده می‌شود.

از لحاظ حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی در حد عالی است. تناسب قلم به کار رفته در متن، تیترها و زیرنویس رعایت شده است. فاصله بین خطوط، اندازه در نظر گرفته شده برای حاشیه پایین صفحه و فونت قلم به کار رفته در متن (با توجه به حجم آن)، صحافی کتاب، طرح روی جلد و کاغذ استفاده شده مناسب است.

این کتاب پیچیده و پرمطلب، در عین جامعیت نسبی حجم متعارفی دارد که فی‌نفسه مشکلی را ایجاد نمی‌کند. اما چون اثر یاد شده منبع اصلی

۳۰۵ یورگن هابرماس، نقد در حوزه عمومی

درس خاصی نیست و باید به عنوان کتاب مرجع و مکمل در برخی از بخش‌ها و مباحث استفاده شود، از حیث حجم مشکلی را به وجود نمی‌آورد.

بررسی محتوایی

نویسنده با تسلط کامل بر اندیشه و آثار هابرماس، به ویژه بر موضوع دشوارتر مجادلات هابرماس با جریان‌های فکری و بزرگان اندیشه فلسفی در حوزه‌های دیگر، توانسته است مفاهیم و اصطلاحات تخصصی هابرماس و طرف‌های مقایسه هابرماس را به خوبی به کار برده، تشریح و مقایسه کند. کتاب از این حیث، می‌تواند به عنوان الگو و مرجعی قابل اعتماد استفاده شود. به ویژه که نویسنده بر اساس نوعی احساس مسئولیت در رفع پاره‌ای اتهامات و بدفهمی‌ها، نسبت به هابرماس که در دهه هشتاد از سوی فراساخت‌گرایان علاقه‌مند به مباحث جامعه‌شناسی انتقادی مطرح و شایع شده بود، کتاب را با دقت به رشته تحریر در آورده است. (نگاه کنید به: بخش دیباچه صفحه ۲۲).

کار معادل‌سازی بسیار خوب انجام شده است. به جز در موارد اندکی، اغلب از معادل‌های مرتبط، روشن و رسا، رایج و مأنوس استفاده شده است. در کل از این حیث مشکلی وجود ندارد. اما برخی مفاهیم و اصطلاحات مهم بدون معادل انگلیسی یا آلمانی ذکر شده‌اند، هر چند عکس این مطلب بیشتر دیده می‌شود.

برای مثال: در صفحه ۵، «شی‌گشتگی» (که بهتر بود گفته می‌شد شی شدن یا شی‌گونگی)؛ «علائق تکنیکی»، «علائق عملی»؛ «نیروهای تولیدی»؛ «وجه تولید» (که بهتر بود شیوه تولید گفته می‌شد)، «عقلانیت ابزاری»؛ «عقلانیت ارتباطی»؛

صفحه ۶، «دیالکتیک منفی»؛ «عرصه عمومی»؛ «وضعیت کلامی آرمانی»؛ صفحه ۷، «عمل کلام» (که بهتر بود گفته می‌شد عمل گفتار یا عمل گفتگو)؛ «نقد رهایی»؛ صفحه ۸، «بودشناختی»؛ صفحه ۴۵، «اصالت اثبات» (که اصطلاح رایج‌تر آن مثبت‌گرایی است)؛ «عقل‌گرایی انتقادی»؛ صفحه ۷۹، «ساخت‌های پیش‌شناختی»؛ صفحه ۸۰، «علم انتقادی» (دانش انتقادی بهتر است) و ...

کتاب مورد بررسی، به عنوان یک کتاب درسی تدوین نشده است، لذا عدم استفاده از ابزارهای علمی مانند: آزمون، نمودار، جدول و ... از نقایص آن محسوب نمی‌شود. به علاوه، در ابتدای اثر، مقدمه و پیشگفتار و جمع‌بندی‌هایی ضمنی در هر فصل آمده که در فهم بهتر مطالب مؤثر است.

کتاب در خصوص هدف خود، در کل و در هر فصل در عین اختصار، جامعیت دارد و برای دروس مختلف به عنوان مرجع قابل استفاده است.

انطباق کاملی میان مطالب کتاب، عنوان مفصل آن، عناوین فصول و فهرست مربوط به آنها دیده می‌شود زیرا این کتاب اختصاص به بیان و تشریح مشاجرات فکری هابرماس با صاحبان اندیشه و چهره‌های مطرح جریان‌های فکری معاصر دارد.

این اثر را به طور مستقل و کامل در درس خاصی نمی‌توان تدریس کرد. بیشتر آن را باید در دوره‌های تحصیلات تکمیلی و به عنوان منبع پژوهشی یا بخشی از منابع تکمیلی و مرجع در دروس نظریه‌ها و «بینش‌های جامعه‌شناسی و اندیشه‌های سیاسی معاصر»، «فلسفه علم» یا «روش تحقیق (۱)» متناسب با بخش‌های مربوطه استفاده کرد.

ایده اصلی مورد تأکید کتاب، یعنی ضرورت حفظ نقد در حوزه عمومی و ضرورت داشتن جهت‌گیری‌هایی‌بخش برای هر متفکر و بینش‌نظری وی، امری است همچنان مطرح و روزآمد.

این اثر به طور کل، حاصل نوآوری فکری نویسنده آن است که پس از مواجهه با برخی اظهارنظرهای ناصواب در خصوص هابرماس و افکارش که گاه کاملاً مخالف منظور و مقصود او بیان می‌شدند، به تشریح مهم‌ترین انتقادات و روشنگری‌های هابرماس در برخورد با مکاتب فکری و روشی علوم اجتماعی در حوزه اثبات‌گرایی، تأویل و تفهیم، نقد خشونت، بینش‌های پست مدرن، تاریخ‌گرایی و ... می‌پردازد و در همه این موارد، نویسنده هدف خود را مداخله سیاسی و نظری در جهت تأمین بحث آزاد و صادقانه درباره مسائل مهم قرار می‌دهد.

کتاب در کل و در هر فصل نظم و انسجام منطقی بسیار بالایی دارد. به جز مطلبی که به نام «پیشگفتار سرپرست مجموعه نقادان قرن بیستم» در

یورگن هابرماس، نقد در حوزه عمومی ۳۰۷

ابتدای اثر آمده و نسبت آن با کل اثر - منهای یک ربط کلی در مبحث نقد - توضیح داده نشده است، نظم و انسجام کتاب بر اساس حرکت از مقدمه به نتیجه و بیان مباحث بر اساس جایگاه تاریخی و زمان پیدایششان تنظیم شده است. در فصل مقدماتی مهم‌ترین اندیشه‌ها و آثار هابرماس در باره نقد در حوزه عمومی مطرح می‌شود و سپس، به ترتیب فصول: «روش‌شناسی در علوم اجتماعی»، «درباره ایدئولوژی و تعبیر»، «دموکراسی و جنبش دانشجویی»، «سیستم و جامعه»، «تجدد و فراتجدد» و «ناسیونال سوسیالیسم و کوردهای آدم‌سوزی» با توجه به سیر زمان، جنبه مبنایی و کلیت‌شان مطرح می‌شوند. علی‌رغم اینکه کتاب فاقد فهرست منابع است اما بخش یادداشت‌های انتهایی کتاب، نشان می‌دهد که نویسنده از سایر منابع برای تبیین موضوعات مورد بحث استفاده کرده است.

دقت در استنادات و ارجاعات اثر بسیار عالی است. در متن کتاب، هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

جهت‌گیری کتاب همسو با اندیشه هابرماس در داشتن بینشی جامع و در عین حال، تأکید دائمی بر دانش انتقادی و خصلت‌رهابی‌بخش فکر و عمل و دوری از پیچش‌ها و ابهام‌های فکری و عملی است.

از جهت تأکید بر متعهد بودن دانش و عمل اجتماعی انسان در مسیر نوعی‌رهابی از قید و بندهای بشری و حرکت به سوی تعالی اجتماعی می‌تواند دارای وجوه مشترک و سوگیری‌های یکسان با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی تلقی شود.

این اثر می‌تواند با بینشی انتقادی و در عین حال، مطالعه و دقیق مطالب، برای کمک به شناخت و عمل درست نسبتاً مفید واقع شود. البته باید پس از مطالعه عمیق و تحلیل درست مطالب به این هدف نائل شد.

ترجمه کامل، امانت‌دارانه و بسیار روان و رسا است به طوری که خواننده علی‌رغم خواندن یک متن دشوار، نه تنها دچار بدفهمی و مشکل نمی‌شود، بلکه ترجمه‌بودن اثر را حس نمی‌کند.

به اصول ترجمه‌ای از حیث روانی، رسایی و فارسی‌کردن متن توجه شده است. برای کار معادل‌سازی زحمت زیادی کشیده شده اگر چه، همان‌طور که گفته شد، مواردی از اشکال در این زمینه وجود دارد. مترجم علاوه بر مقدمه‌ای نسبتاً کوتاه، که شرحی دقیق از مباحث کتاب و اندیشه‌های هابرماس ارائه داده، در موارد لزوم توضیحاتی به شکل پاورقی آورده‌اند.

پیشنهاد

بهبتر است در چاپ‌های بعدی آن به موارد زیر توجه شود:

- ارائه واژه‌نامه به صورت سه زبانه (فارسی، انگلیسی، آلمانی)
- افزودن فهرست منابع
- ویراستاری ادبی و تخصصی دقیق جهت رفع برخی کاستی‌های موجود در کاربرد علائم ویرایش و نگارشی و معادل‌گذاری‌ها